

FAHRENHEIT 9/11

Michael Moore

Sinopsi

Documental que denuncia la utilització que l'administració Bush ha fet de la tragèdia de l'11-S per al seu propi benefici polític. A partir de la informació obtinguda a través de diverses fonts, que inclou materials censurats pel govern nord-americà, Michael Moore indaga les autèntiques causes de la guerra d'Iraq i la utilització sistemàtica que fa de l'opinió pública el govern de Bush per justificar-ne els interessos polítics i econòmics.

Prenent com a punt de partida la controvertida elecció de George W. Bush l'any 2000, el film segueix el seu ascens de mediocre petrolier texà a president dels Estats Units i descriu les obscures relacions de negocis entre el seu pare i la família d'Osama Bin Laden.

Objectius pedagògics

El documental proposa una reflexió del tot imprescindible sobre la manipulació de l'opinió pública pel govern dels Estats Units, per entendre les bases de la seva política exterior, totalment justificada entorn de la lluita contra enemics exteriors. Els seus principals mèrits són, d'una banda, mostrar com s'ha utilitzat el mecanisme de la por per poder justificar la invasió d'Iraq així com la política econòmica expansionista de l'administració Bush; i, de l'altra, l'aportació d'una informació totalment inèdita, posant en evidència els mitjans de comunicació, que eludeixen la verificació de les informacions i la crítica per posar-se al servei dels interessos governamentals.

GUIA DIDÀCTICA - SECUNDÀRIA**Direcció:** Michael Moore**Guió:** Michael Moore**Fotografia:** Kirsten Johnson i William Rexer**So:** Francisco Latorre**Música:** Jeff Gibbs**Muntatge:** Kurt Engfehr, Cristopher Sewardi, T. Woody Richman**Producció:** Dog Eat Dog Films/Miramax, Estats Units, 2004**Durada:** 110 minuts

Un documental de denúncia

Fahrenheit 9/11 és una indagació sobre l'administració Bush, a partir de la utilització que va fer de la tragèdia de les Torres Bessones de Nova York per al seu propi benefici polític. El títol del documental és un joc de paraules entre el títol de la novel·la de Ray Bradbury, Fahrenheit 451, que fa referència a la temperatura de combustió del paper, i la data de l'onze de setembre en xifres, que en anglès s'escriu 9/11. Per a Michael Moore, el paral·lisme és clar perquè segons ell l'onze de setembre es va acabar la llibertat, per la gran quantitat d'irregularitats i mentides que han caracteritzat el procés d'investigació dels fets i la política endegada pel govern des d'aleshores.

El punt de partida del documental té lloc uns mesos abans dels atacs terroristes, justament durant les eleccions presidencials de l'any 2000 a Estats Units, perquè és en aquells moments que es comencen a perfilar les claus del govern de Bush i de la seva trama per fer-se amb el control polític i econòmic, una de les quals serà el suport dels mitjans de les televisions. La mateixa victòria de George W. Bush va ser àmpliament qüestionada; de fet, el recompte de vots donava com a guanyador el candidat demòcrata Al Gore, com també ho va ser bona part de la seva activitat durant els primers mesos de mandat. En què es fonamenta, doncs, l'acceptació de Bush per part de la majoria de la població d'Estats Units, fins i tot després de la falta de transparència del govern

davant els atemptats de l'onze de setembre de 2001? Com s'entén la invasió d'Iraq, justificada com a resposta als atacs quan els iraquians no hi tenen res a veure?

La investigació portarà Michael Moore a descobrir una trama encaminada a ocultar la veritat per part del president Bush, el rerefons de la qual són els interessos que comparteix la seva família amb la d'Osama Bin Laden. Ocultació i falsejament de la veritat que ha estat possible amb la connivència dels mitjans de comunicació, especialment de les televisions amb més audiència. De fet, el documental arrenca precisament amb el gir que van protagonitzar els informatius de més audiència quan les enquestes donaven Al Gore com a vencedor en les eleccions presidencials de l'any 2000. De sobte, una de les cadenes, la Fox News Channel, posa en dubte les dades i planteja la possibilitat que en realitat Bush comença a remuntar i pot ser guanyador a l'estat de Florida, els resultats del qual eren decisius. Com s'explica això? ¿Per què, tot i les impugnacions d'una gran part dels representants de la càmera denunciant el frau electoral de Bush -per les dificultats o la impossibilitat de votar de gran part de l'electorat afroamericà i/o pobre-, es va proclamar president? El fet que el germà de Bush sigui el governador de Florida, que el seu cosí sigui propietari de la Fox News Channel i que l'encarregada del recompte de vots fos la directora de la campanya de Bush són els principals elements que van possibilitar el frau. Tots aquest elements, afegits a la cobertura mediàtica sobre la guerra -amb un esplèndid muntatge en el documental on es veuen alguns dels periodistes més destacats eufòrics amb Bush i la perspectiva de la guerra- i al poc interès d'altres mitjans per conèixer la veritat i per contrastar les informacions emeses per la Casa Blanca han evidenciat la pobresa del periodisme televisiu, que durant tres anys ha anat construint un discurs parcial, tendencios i mancat de fets.

Els beneficis de la por

Però el documental va més enllà dels elements que han incidit d'una forma directa en el procés electoral i aquest és el principal mèrit del film. Perquè, si ja pel fet de destapar els tripijocs del govern nord-americà és un document d'una gran transcendència

política, encara ho és més per la indagació que fa en el terreny de les mentalitats, dels valors del país (a 1), posant al descobert la importància del mecanisme de la por com una de les bases sobre la qual s'ha anat construint una determinada idea del patriotisme. La manipulació de l'opinió pública sota la creença en determinats perills no és una estratègia nova a Estats Units, tal i com es dedueix si es fa una mirada al seu passat (a 2). Però és a partir dels atemptats del 2001 que ha adquirit proporcions desorbitades. Moore ja s'havia endinsat en el problema de la por en el seu documental anterior, *Bowling for Columbine*, quan intentava trobar les claus que expliquessin la necessitat de tenir armes, i d'utilitzar-les, de gran part de la població nord-americana. Es va trobar amb una població aterrida, que veu perills per tot arreu. El contrast amb els veïns del Nord, els canadencs, servia al realitzador per posar en evidència que es tractava d'un sentiment les causes del qual calia investigar.

Fahrenheit 9/11 és en certa mesura la continuació d'aquella investigació en constatar de quina manera el govern Bush va utilitzar els atemptats de l'onze de setembre de 2001 per atiar la por col·lectiva. Mentre que a *Bowling for Columbine* Michael Moore posava en evidència com era aquest sentiment de por el que portava els individus a exercir la violència per tal de protegir-se, a Fahrenheit 9/11 analitza la por col·lectiva com a mecanisme orquestrat des del poder per tal de justificar la seva política a escala planetària.

La invasió d'Iraq va ser un clar pretext, d'una banda, per desviar l'atenció de la població de la possible responsabilitat del govern en els fets de l'11/9, perquè tal i com s'explica al documental l'FBI tenia sospites sobre possibles accions terroristes al país; d'altra banda, per poder envair Iraq, que constituïria un autèntic perill a causa del seu suposat poder de destrucció massiu. L'administració Bush va convertir aquesta invasió en quelcom totalment inevitable i va anar enviant soldats al front, tot i les crítiques pel més d'un miler de soldats nord-americans morts, i dels testimonis dels que han tornat, molts dels quals confessen no saber exactament quin és el seu objectiu a Iraq i sentir-se enganyats.

La política de silenci exercida pel govern sobre els soldats retornats, que recorda la situació viscuda

pels veterans de Vietnam, i la forta vigilància a que se sotmet qualsevol ciutadà o grup de ciutadans que es manifestin contra Bush -els testimonis del grup pacifista de Fresno que el govern va espia amb un infiltrat i el del client d'un gimnàs que van denunciar altres usuaris per criticar Bush i la guerra són els exemples que presenta Moore- donen fe de l'activitat d'un govern que no dubta a utilitzar mètodes totalitaris contrariant el principi de llibertat d'expressió que es sol preconitzar com un dels valors més destacats d'Estats Units.

L'activisme polític de Michael Moore

Michael Moore no s'amaga darrere de la suposada neutralitat del periodisme seriós. De fet, és del tot erroni considerar Moore estrictament com un realitzador de documentals o un periodista i circumscriure la crítica dels seus films al debat sobre si són manipuladors de l'opinió pública o si la informació està tractada d'una manera objectiva. Perquè, més que un periodista o un documentalista, Moore és un activista, en el sentit que es dedica a mobilitzar la ciutadania del seu país amb una finalitat política evident, com és la de provocar l'enderrocament del president Bush. Per tant, no només no té la intenció d'informar d'una manera objectiva, sinó que vol provocar la indignació de la població precisament a partir del seu posicionament davant la realitat que denuncia. De fet, els documentals són filmacions de la seva tasca com a activista, que inclou la publicació de llibres, els més coneguts dels quals són *Estúpids homes blancs* i *Qué han hecho con mi país, tío?*, la realització de programes televisius de sàtira política i les activitats al carrer, com quan llegeix el contingut de la llei antiterrorista o Patriot Act fent servir l'altaveu d'una camioneta de gelats. Perquè no només apareix ell en nombroses seqüències, sinó que introdueix les seves reflexions, les seves crítiques i, en definitiva, el seu punt de vista d'una manera clara i directa.

Moore no dubta a utilitzar el muntatge per causar determinats efectes, com les seqüències d'animació o aquelles en què ridiculitza els països que han donat suport als Estats Units a través d'imatges d'arxiu. O la diversitat d'imatges de Bush en què se'n mofa a partir de les seves pròpies expressions i pifies. També ens interroga freqüentment com a

espectadors i espectadores, sovint d'una manera irònica, per obligar-nos a prendre partit. Tot això per promoure la discussió i el debat, en un país on la gent se sol mantenir al marge de la política, per provocar la implicació en els temes que envolten l'economia, la guerra d'Iraq, el terrorisme i els mitjans de comunicació, una actitud que considera essencial per a la salut de la democràcia. Per això no ha escatimat recursos dirigits a provocar emocions en els espectadors i espectadores: riure, indignació, tristesa, ràbia... En aquest sentit, *Fahrenheit 9/11* és més compromesa i alhora més personal encara que els seus anteriors films, d'aquí que la càrrega emocional també sigui més forta i que el realitzador mostri directament la seva indignació davant la utilització de la mentida per part del govern de Bush, com a forma de mantenir la pobresa i la incultura al seu país. En aquesta línia, es produeix un gran cop d'efecte quan, abandonant el tònic, el film mostra les zones deprimides de ciutats com la del mateix Moore, Flint, dominades per l'atur i on el jovent només sembla tenir com a opcions de futur treballar al Burger King o allistar-se a l'exèrcit. La seqüència en què es mostra la captació de soldats per part de dos marines, campanya totalment dirigida als nois amb menys oportunitats i que, per exemple, no podrien accedir a la Universitat, posa en evidència un sistema profundament classista, amb una gran contradicció entre els valors que preconitza i la realitat social. Per provar aquest contrast entre grups socials, trobem un Michael Moore perseguint els congressistes pel carrer per preguntar-los per què ells no envien els seus fills a la guerra. És evident que es tracta d'un cop d'efecte, una forma de cridar l'atenció sobre les desigualtats socials, un tema que d'altra manera no transcendiria per la seva invisibilitat als mitjans de comunicació. Això no desmenteix la credibilitat de les informacions que transmet (a 3), moltes de les quals són contrastades directament en el film, com en el cas de la filmació en temps real de la inoperància de Bush mentre tenien lloc els atemptats contra el World Trade Center, o les imatges on es mostren les modificacions efectuades en els seus expedients militars, per citar dues de les seqüències més impactants. Per una altra banda, és veritat que molts dels recursos emprats per Moore poden xocar amb el tipus de documental que estem acostumats a veure, del qual no discutim la seva suposada neu-

trahit. De fet, tendim a associar d'una manera gairebé automàtica el terme documental amb la idea d'objectivitat, sense tenir en compte la mirada de qui ens transmet les imatges, és a dir, el punt de vista d'aquell o aquella que ha captat els esdeveniments amb la seva càmera (a 4).

Però, tot i que sempre hi ha un grau de subjectivitat, estem acostumats a veure altres formes de documental en què no és tan explícita la postura moral i ideològica de l'autor; i davant l'enfocament radical de Michael Moore, confonem l'evidència dels seus postulats amb la manca de credibilitat.

La seva, doncs, és una forma de contrapoder que lluita contra el govern de Bush i és en aquest sentit que cal entendre el seu treball, ja siguin les pel·lícules, els llibres, les conferències, accions al carrer, etc. Aquest tipus d'activisme, que té precedents en els Estats Units dels anys seixanta i setanta, a partir de les lluites pels drets civils de la població negra i que van tenir el seu punt àlgid durant la guerra de Vietnam, és una forma de contrarestar el poder del govern molt important donada la falta d'una oposició consistent per part d'altres partits, ja que el joc polític no es disputa entre una diversitat d'opcons polítiques, com és el cas d'Europa, i on hi ha grans capes de la població que no està representada pels dos partits hegemònics, el Republicà i el Demòcrata.

(a 1) Vegeu "Los valores de Estados Unidos", a Estados Unidos. Imperio o poder hegemónico, de Michael Allen. Dossier La Vanguardia, núm. 7, juliol/setembre de 2003.

(a 2) El discurs anticomunista no només va possibilitar la persecució de ciutadans crítics amb el govern, amb idees contràries al govern després de la segona guerra mundial, sinó que va permetre la invasió d'altres països, com per exemple Vietnam, l'any 1965.

(a 3) La Guia oficial de Fahrenheit 9/11, Ediciones B, Barcelona, 2005, especifica quines són totes les fonts en què s'ha basat per fer el documental.

(a 4) Per ampliar la informació sobre el realisme en el cinema documental, recomanem la lectura "Realidad, realismo y documental en el cine español", a Imagen, memoria y fascinación. Notas sobre el documental en España, de José Enrique Monterde. Madrid: Ocho y medio, Libros de cine, 2001.

Proposta d'activitats

- Comentar la informació que aporta el documental sobre la cobertura mediàtica dels fets tractats al documental, el frau a les eleccions del 2000 als Estats Units, els atemptats contra el World Trade Centre i el Capitoli i la invasió d'Iraq, analitzant-ne la veracitat de les informacions, de quina manera es contrasten les dades i quines repercussions polítiques i socials es deriven del tractament d'aquestes informacions.
- Explicar en què consisteix la cultura de la por en la societat nord-americana, analitzant-ne la vinculació que estableix Michael Moore entre aquest element i la invasió d'Iraq.

- Contrastar el tipus d'informació que aporta el documental amb el que solen oferir els noticiaris de televisió. Per fer-ho proposem fer un seguiment de les notícies esmentades en els telenotícies o en determinats programes de debat al llarg d'una setmana per tal d'analitzar el tractament que reben.
- Reflexionar sobre la importància de la implicació i el compromís d'una societat en els afers polítics com a forma de mantenir la llibertat i la democràcia davant el domini dels poderosos, analitzant la confabulació que es denuncia al documental entre la família de Bush i la d'Osama Bin Laden.
- Explicar la reflexió que proposa Michael Moore sobre la política de l'administració de Bush tant en l'àmbit nacional com internacional, explicitant quina relació estableix entre guerra i pobresa i a partir de quines dades sosté el seu argument, per tal de valorar la importància del cinema com a eina de coneixement de la realitat.
- Valorar la reflexió que proposa Michael Moore sobre el paper dels mitjans de comunicació analitzant-ne la importància que tenen com a generadors de l'opinió pública a partir de la manipulació de la realitat mostrada en els exemples descrits al film.

Temes per al debat

- Quines relacions estableix Michael Moore entre la cultura de la por vigent als Estats Units i la invasió d'Iraq?
- Quina diferència hi ha entre la informació de les cadenes de televisió i la que ofereix el documental de Michael Moore sobre els atemptats de l'11/9 i la guerra d'Iraq?
- Quines vinculacions hi ha entre el govern de Bush i les classes poderoses d'Estats Units i Aràbia Saudita?
- Quines conclusions has tret del muntatge d'imatges sobre les eleccions del 2000 als Estats Units i les argumentacions del realitzador per posar en evidència la manipulació que va donar lloc al frau electoral?

- Quin sentit té el títol del film, Fahrenheit 9/11? Per què pren aquella data com a punt de partida per a la seva reflexió sobre la llibertat?

- Com va incidir en la política del país la cobertura que van tenir les eleccions presidencials de l'any 2000? De quina manera està tractada pel realitzador? Quina lectura es pot fer sobre aquell esdeveniment?

- Per Michael Moore, la guerra i la pobresa que caracteritza una gran part de la població d'Estats Units estan íntimament relacionades. De quina manera? Estàs d'acord amb l'argumentació del realitzador?

- Mitjans de comunicació, govern i poder financer apareixen com a principals actors de la política d'Estats Units. Com s'ha arribat a aquesta situació? Creus que films com aquest poden fer qüestionar el govern? De quina manera?

- T'ha sorprès la informació que aporta el film? En tenies coneixement? Explica què és allò que més t'ha sobtat i digues per què.

- Creus que el tractament de la informació que fan els canals de televisió d'Estats Units és generalitzable? En quins casos? Posa exemples extrets dels telenotícies.

 - Creus que la forma de transmetre la informació que fa servir Moore n'altera el grau de veracitat? Et sembla molt diferent d'altres documentals? Per què?

 - A la pel·lícula es mostren testimonis sobre la violació del dret a la llibertat d'expressió. Quins són? De quina manera es justifiquen al film?
-
- La feina de Michael Moore va més enllà de la realització de documentals i se'l pot definir com a activista o agitador polític. Com definiries aquest paper? Quins altres casos coneixes? Et sembla una figura necessària? Explica per què.

Sinopsi

Documental que denuncia la utilització que l'administració Bush ha fet de la tragèdia de l'11-S per al seu propi benefici polític. A partir de la informació obtinguda a través de diverses fonts, que inclou materials censurats pel govern nord-americà, Michael Moore indaga les autèntiques causes de la guerra d'Iraq i la utilització sistemàtica que fa de l'opinió pública el govern de Bush per justificar-ne els interessos polítics i econòmics.

Prenent com a punt de partida la controvertida elecció de George W. Bush l'any 2000, el film segueix el seu ascens de mediocre petrolier texà a president dels Estats Units i descriu les obscures relacions de negocis entre el seu pare i la família d'Osama Bin Laden.

PROGRAMA DE MÀ - SECUNDÀRIA

Direcció: Michael Moore

Guió: Michael Moore

Fotografia: Kirsten Johnson i William Rexer

So: Francisco Latorre

Música: Jeff Gibbs

Muntatge: Kurt Engfehr, Christopher Sewardi, T. Woody Richman

Producció: Dog Eat Dog Films/Miramax, Estats Units, 2004

Durada: 110 minuts

Comentaris del realitzador

Origen

«La idea de Fahrenheit 9/11 va sorgir d'una pregunta: per què hores després dels atemptats de l'onze de setembre la Casa Blanca va autoritzar alguns vols per a la família Bin Laden? Vaig llegir aquest paràgraf al New Yorker, em va semblar molt estrany i vaig voler-ho indagar».

«Quan vam deixar que Bush, després de les eleccions de l'any 2000, es fes amb un càrrec que no li corresponia, el seu equip va pensar que podia fer el que volia. A la pregunta: "Què podem fer amb Iraq?" algú va respondre: "Però si Iraq no té res a veure amb l'onze de setembre. De totes maneres, anem a bombardejar-lo". Tots els estatunidencs som responsables per haver-ho permès».

De Bowling for Columbine a Fahrenheit 9/11

«Fahrenheit 9/11 és la continuació de la idea que fonamenta Bowling for Columbine, en què vaig

explorar l'expressió individual de la por, vaig parlar de com els individus poden ser enganyats per les imatges televisives i intimidats per les armes. A Fahrenheit 9/11, en canvi, parlo de la por col·lectiva, de la histèria de masses que el poder aconseguix crear per distreure l'opinió pública dels veritables problemes. Com George Orwell va escriure a la seva novel·la 1984, el líder d'un poble l'ha de mantenir en un estat de temor permanent fent-li creure que podria ser atacat en qualsevol moment, renunciant així a la llibertat per poder viure. Això és el que han fet els estatunidencs en els últims dos anys i mig».

Revelacions sorprenents

«Pels estatunidencs, Fahrenheit 9/11 està plena d'elements nous, extractes inèdits, revelacions i temes dels quals mai no s'havia parlat. Als informatius d'Estats Units mai no hem sentit a parlar els soldats com parlen a la meua pel·lícula, a la televisió mai no hem vist els ferits ni hem sentit a parlar del dolor de les famílies. Els espectadors estadou-»

dencs s'adonaran de les mentides que els han explicat. Els abusos i humiliacions als detinguts iraquians han sortit a la premsa darrerament, però no se n'han vist imatges ni s'ha vist els detinguts fora de les presons. El què ha passat és una autèntica vergonya i ha estat possible desvelar-ho gràcies als frelances i als periodistes que creuen en una informació completa».

Riure i indignació

«Quan vaig començar aquesta pel·lícula, em vaig dir: el públic la veurà un divendres al vespre menjant crispets. Haig de fer una pel·lícula que sigui irònica però que provoqui la discussió. Volia parlar de l'època en què vivim i de com hem arribat fins aquí, i volia divertir-me fent-ho. S'ha de riure sobretot en els moments difícils, per això sempre hi ha humor a les meves pel·lícules. En aquesta ocasió jo he representat el paper seriós i Bush ha estat el personatge còmic».

Opinions de la crítica

«Michael Moore juga les seves millors bases com a documentalista quan recorre al muntatge per analitzar un material aliè. D'aquí que l'inici del film sigui el millor de tot: el rostre de Bush quan rep la notícia de l'impacte dels avions a les Torres Bessones, i roman sense capacitat de reacció durant set minuts, mentre assisteix a un col·loqui amb nens d'un col·legi, descobreix un president presoner de les circumstàncies i obre la porta a l'especulació que ocupa tota la primera part del metratge: les poc tranquil·litzadores relacions de la família Bush (que manté forts interessos en el negoci del petroli) amb alguns destacats membres de la família Bin Laden, residents a Estats Units, i, finalment, els únics a qui se'ls permetrà volar en avió -camí d'Àrabia Saudita-, quan l'espai aeri americà ja havia estat tancat a tot el tràfic internacional després de l'atemptat. La segona gran basa de la pel·lícula resideix en la

doble entrevista amb la mare d'un soldat destinat a Iraq: una dona de conviccions demòcrates que primer es mostra orgullosa que el seu fill hagi estat mobilitzat "per defensar la llibertat", i, després, en rebre la notícia de la seva mort, es mobilitza activament contra la política de Bush per denunciar el seu engany».

Carlos F. Heredero. Dirigido, juliol-agost de 2004

«Aquesta pel·lícula aïllada i heterodoxa és, molts cops, lenta i reflexiva, i no té por del silenci. Convoca els espectadors a pensar per si mateixos i a relacionar les coses després de reflexionar. I la gent amb qui s'identifica i que defensa és la gent que no se sol escoltar. Presentar enèrgics arguments no és el mateix que saturar amb propaganda. Fox TV fa això últim, Michael Moore fa el primer.

Des dels temps de la tragèdia grega, els artistes s'han preguntat periòdicament com podien influir en els esdeveniments polítics. Una qüestió delicada, perquè es tracta de dos tipus molt diferents de poder. Existeixen nombroses teories estètiques i ètiques que aborden aquest interrogant. Per a aquells que viuen sota tiranies polítiques, l'art ha estat amb freqüència una forma de resistència oculta, i els tirans solen buscar maneres de controlar-lo. Això no obstant, sempre ha ocorregut en termes generals i en un territori ampli. Fahrenheit 9/11 és una cosa diferent. Ha aconseguit intervenir en un programa polític i entrar en el seu propi terreny... Demostra que, malgrat el poder manipulador dels experts en comunicació, els discursos presidencials plens de mentides i les rodes de premsa insulses, una sola veu independent, que destaca certes veritats que molts estadunidencs estan ja descobrint per si sols, pot travessar la conspiració del silenci, l'atmosfera artificial de la por i la soledat de sentir-se políticament impotents».

John Berger. El País, 15 d'agost de 2004

Filmografia de Michael Moore

Roger y yo (1989); *Two Mikes don't Make a Wright* (1992); *Operación Canadá* (1995); *The Big One* (1997); *And Justice for All* (1998); *Bowling for Columbine* (2002); *Fahrenheit 9/11* (2004).